

6. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Т. 2. Конфликты детской души / К. Г. Юнг ; пер. с нем. Т. Ребеко. – М. : Канон, 1995. – 334 с. – (История психологии в памятниках).
Yung K. H. Sobraniie sochinenii. T. 2. Konflikty detskoï dushy [Collected work] / K. H. Yung ; per. s nem. T. Rebeко. – М. : Kanon, 1995. – 334 s. – (Istoriia psykholohii v pamiatnikakh).
7. Теория метафоры : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., пол. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
Teoriia metafory : sbornyk : per. s angl., fr., nem., isp., pol. [The theory of metaphor] / vstup. st. i sost. N. D. Arutiunovoi ; obshch. red. N. D. Arutiunovoi i M. A. Zhurinskoi. – М. : Progress, 1990. – 512 s.
8. Чепелева Н. В. Характеристика процесів розуміння та інтерпретації у контексті психотерапії / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : наук. зап. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К. : Нора–Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 25–31.
Chepelieva N. V. Kharakterystyka protsesiv rozuminnia ta interpretatsii u konteksti psykhoterapii [Characteristics of understanding and interpretation processes in the context of psychotherapy] / N. V. Chepelieva // Aktualni problemy psykholohii : nauk. zap. In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. akad. S. D. Maksymenka. – К. : Nora–Druk, 2001. – Vyp. 21. – S. 25–31.
9. Vichalkovska N. Developing the Ability to Anticipation in Academic Activity / N. Vichalkovska, O. Ivanaschko // East European Journal of Psycholinguistics. – Lutsk : Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2015. – Vol. 2. – P. 159–168.

УДК 316.4+159.922

Д. П. Власюк

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

**ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНУ:
КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД**

Проблема міжособистісної взаємодії представників різних етнокультурних спільнот в умовах глобальних зрушень у процесах міграції та інформаційного обміну загострилася в останні кілька років у більшості європейських країн.

Проведено аналіз останніх досліджень особливостей феномену стереотипізації в різних сферах на основі когнітивно-психологічного підходу. Висвітлено вплив доміантних ідеологічних установок на процеси міжетнічної і міжрасової соціальної перцепції. Подано окремі результати емпіричного дослідження етнокультурних установок щодо представників шести етнокультурних груп, історично представлених на території сучасної України. У дослідженні взяли участь 78 студентів педагогічного та медичного коледжів міста Луцька. Використовувався метод примусового ранжування бажаних представників різних етнокультурних груп у трьох ситуаціях: шлюб сестри, безпосередній керівник, бізнес-партнер. Виявлено статистично значущу відмінність у ставленні до представників різних етнокультурних груп в окремих сферах соціальної взаємодії, зокрема до польської і російської етнокультурних груп. Особлива увага надавалась етичним стандартам проведення дослідження. Повні результати дослідження не публікуються, щоб не створювати ґрунт для маніпулювання суспільною свідомістю в ідеологічних, пропагандистських і політичних цілях. Зроблено висновок про доцільність моніторингу установок молоді щодо міжкультурної взаємодії для запобігання проявам ксенофобії та розбрату.

Ключові слова: етнокультурна взаємодія, стереотипи соціальної перцепції, студентська молодь.

Vlasyuk D. P. Features of Ethnocultural Stereotypes in Volyn Region: Cognitive Approach. The problem of interpersonal interaction among representatives of different ethnic and cultural communities in the context of global shifts in migration processes and exchange of information gained exceptional urgency in the last few years in the majority of European countries. Recent studies of the phenomenon of stereotyping in various fields within the cognitive-psychological approach were analyzed. The questions of influence of the dominant ideological processes of ethnic and racial social perception were lightened.

Some results of an empirical study of ethno-cultural attitudes of the representatives of the six ethno-cultural groups, historically presented on the territory of modern Ukraine were presented. The study involved 78 students of Lutsk pedagogical and medical colleges. The method of forced ranking of the desired representatives of various ethnic and cultural groups in three situations: the sister's marriage, immediate supervisor, business partner was used. Statistically significant difference to the representatives of various ethno-cultural groups in separate areas of social interaction, especially between Polish and Russian cultural groups was compared. Special attention to ethical standards of research was paid. The author does not consider it possible to publish the full results of the study. In his opinion it is may be create grounds for unprofessional or biased interpretation of the research data with the aim of manipulating public opinion in ideological propaganda and political purposes. The conclusion about the advisability of monitoring attitudes of young people for intercultural interaction to prevent manifestations of xenophobia and discord was done.

Keywords: ethno-cultural interaction, stereotyping, social perception, students.

Власюк Д. П. Особенности этнокультурных стереотипов студенческой молодёжи Волинского региона: когнитивный подход. Проблема межличностного взаимодействия представителей различных этнокультурных сообществ в условиях глобальных сдвигов в процессах миграции и информационного обмена набрала исключительной остроты в последние несколько лет в большинстве европейских стран. Проведен анализ последних исследований особенностей феномена стереотипизации в различных сферах на основе когнитивно-психологического подхода. Освещены вопросы влияния доминирующих идеологических установок на процессы межэтнической и межрасовой социальной перцепции. Отображены отдельные результаты эмпирического исследования этнокультурных установок в отношении представителей шести этнокультурных групп, исторически представленных на территории современной Украины. В исследовании приняли участие 78 студентов педагогического и медицинского колледжей города Луцка. Использовался метод принудительного ранжирования желаемых представителей различных этнокультурных групп в трех ситуациях: брак сестры, непосредственный руководитель, бизнес-партнер. Обнаружено статистически значимое различие по отношению к представителям различных этнокультурных групп в отдельных областях социального взаимодействия, в частности в отношении польской и российской этнокультурных групп. Особое внимание уделялось этическим стандартам проведения исследования. Полные результаты исследования не публикуются, чтобы не создавать почву для манипулирования общественным сознанием в идеологических, пропагандистских и политических целях. Сделан вывод о целесообразности мониторинга установок молодежи по межкультурному взаимодействию с целью предотвращения проявлений ксенофобии и раздора.

Ключевые слова: этнокультурное взаимодействие, стереотипы социальной перцепции, студенты.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема прояву негативних феноменів у процесі соціальної перцепції осіб, що відрізняються від представників домінантного етнокультурного середовища, надзвичайно загострилась останнім часом у зв'язку з різким посиленням міграційних процесів у європейському просторі. З цим явищем більшою або меншою мірою стикаються майже всі європейські нації. На сьогодні ця проблема набула характеру явної загрози перспективам розвитку наднаціональних європейських структур. В окремих європейських країнах зі значним проشارком носіїв неєвропейських культурних цінностей виникає гостра політична криза зі зростаючими проявами небезпечних міжетнічних та міжкультурних конфліктів. Тому моніторинг нинішнього стану суспільних настроїв щодо проблем міжкультурної взаємодії є важливим елементом превентивних заходів щодо запобігання росту деструктивного соціаль-

ного напруження. Проблема взаємин та взаємного сприйняття корінного населення й меншин актуальна для багатьох європейських країн, більшість корінного населення яких не бажає приймати в себе іммігрантів, тим часом як кількість іноземців у цих країнах за останні роки експоненційно зростає.

На негативне ставлення до іммігрантів як до представників іншої культури впливають наявні в суспільстві етнокультурні феномени соціальної перцепції, які часто спотворюють процес сприйняття іншої культури, що є перепорою для міжкультурної та міжетнічної взаємодії. Для більшості політологів очевидно, що Україна перебуває на геополітичному розломі ціннісно-культурних платформ. Тому проблема міжкультурних взаємин й етнічно-культурних особливостей соціального пізнання має особливе значення і для України, і для її сусідів. Особливо важливо знати й розуміти настрої вікової групи, яка лише вступає на шлях політичної та суспільної активності і погляди якої будуть визначальними в найближчому десятилітті. Волинський регіон України, що лежить на важливому перехресті інтенсивних міжнаціональних контактів, може виявитися досить репрезентативним для формування прогнозів розвитку ситуації етнокультурної взаємодії в інтеграційних процесах сучасної Східної Європи. Дослідження установок і стереотипів виступає як обґрунтований предиктор розвитку ситуації [2].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Феномени автоматизмів у процесі соціального сприймання певних особистостей чи соціальних груп одні з найвідоміших у соціальній психології. Цей ефект часто застосовується як пояснювальна схема при інтерпретації поведінки та намірів особистості в системі наявних соціальних зв'язків [4]. Більшість фахівців розглядає ці процеси з погляду підсвідомої економії когнітивних зусиль під час прийняття рішень в умовах дефіциту часу та об'єктивної інформації. У соціальній психології розроблено низку теорій, що пояснюють указані феномени когнітивними та мотиваційними факторами [3].

Попри значне поширення цих феноменів, основна лінія наукових теорій розглядає його як процес спотворення реального стану справ, що призводить до помилкових оцінок і хибного прогнозування розвитку в ситуаціях соціальної взаємодії [6]. Відповідно до цього спрощене, стереотипне сприймання інших особистостей та груп негативно впливає на поведінку індивіда й дезорієнтує його. З іншого боку, з

позицій еволюційної психології поширеність і стійкість проявів такого стереотипного сприймання соціальних груп змушує припускати, що існують неявні або невиявлені науковцями індивідуальні чи групові переваги, які надає така форма спрощеної перцепції. Тому останнім часом у галузі соціальної психології дослідників щораз більше цікавить проблема, наскільки точно погляди й установки, поширені серед різних суспільних груп, описують представників інших культурних, професійних або етнічних груп. Так, зокрема, проведені дослідження свідчать, що демографічні установки соціальної перцепції характеризуються загалом високою точністю, політичні ж стереотипи часто перебільшують наявні відмінності, тоді як феномени соціальної перцепції національних поведінкових особливостей переважно хибні при оцінці домінантних особистісних рис представників того чи того народу [7].

З позицій когнітивно-психологічного підходу в основі формування установок і автоматизмів соціальної перцепції лежить процес соціальної категоризації. Як і процес понятійної категоризації, соціальна категоризація передбачає економію когнітивних зусиль через перенесення уже набутого досвіду на нові подібні ситуації. Усталені схеми соціальної перцепції як риси, що пов'язані із соціальними категоріями, є важливою формою соціального знання. У рамках когнітивного підходу ці структури і відрефлексованого, і неусвідомленого, а часто і некритично запозиченого соціального досвіду індивіда прийнято описувати через такі категорії когнітивної психології, як схеми, прототипи і фрейми. Це не означає, що ці переконання жорсткі; вони можуть плавно змінюватися в умовах зміни соціального контексту. Дослідження цих феноменів дає змогу пізнати процес сприйняття людини в більш широкому сенсі, водночас вивчення закономірностей сприйняття людини сприяє нашому розумінню механізмів соціальної перцепції.

Однією з проблем, з якими стикаються дослідники особливостей соціальної перцепції культурно-етнічних відмінностей, є те, що їх визнання й демонстрація містяться під сильним ідеологічним впливом [6]. Відповідно до панівних у західних країнах ідеологічних принципів політкоректності негативне (як і позитивне) ставлення до індивіда на основі його приналежності до певної соціальної, расової чи етнічної групи має безумовно засуджуватися. Випадки відкритого висловлювання незгоди з цією концепцією супроводжуються явищами остра-

кізму носіїв таких поглядів, навіть якщо їх виражали такі відомі люди, як нобелівський лауреат і відкривач структури ДНК Джеймс Ватсон (James Watson) чи відомий німецький політик і економіст, член Ради директорів Німецького бундесбанку Тіло Саррацин (Thilo Sarrazin).

Надзвичайне загострення проблеми культурно-ціннісної адаптації великої кількості мігрантів, що масово прибувають в Європу, можна було спостерігати увесь 2015 рік. Чимало політологів і філософів консервативного напрямку схильні звинувачувати в цьому представників так званої франкфуртської філософської школи, відомої своїми лівими антибуржуазними поглядами. Саме ідеї цієї школи, насамперед таких її представників, як Теодор Адорно, Герберт Маркузе й особливо Юрген Хабермас, лягли в основу досить поширеної ідеології мультикультуралізму, яка переживає гостру кризу в сучасній Європі.

Тому під час проведення таких досліджень важливо забезпечити обстановку конфіденційності й анонімності, що дало б змогу респондентам відверто висловити свої погляди на проблему, не турбуючись про можливий зовнішній осуд у ситуації їх імовірного оприлюднення. Потрібно мати на увазі, що участь у науковому дослідженні етнокультурних феноменів міжособистісної перцепції може викликати серйозний внутрішній конфлікт моральних імперативів респондента. У такій ситуації можливе умисне ігнорування респондентом указівок та інструкцій дослідника, що негативно позначається на достовірності й надійності емпіричних даних, отриманих на основі технік самозвіту (Brandt & Proulx, 2015).

Методика дослідження. Для діагностики наявності етнокультурних особливостей міжособистісної перцепції вибрано методику ранжування представників різних етнічних груп за ступенем бажаності ситуацій соціальної взаємодії з їх участю.

Учасникам дослідження запропоновано уявні персонажі громадян України, які виступали в ролі представників шести етнокультурних меншин, щодо яких давалася певна інформація (їхнє прізвище, ім'я, по батькові, місце народження, національність, віросповідання і прізвище батька та матері). При цьому в ролі батька виступав представник національної меншини, водночас мати завжди була українкою. Міжнаціональні шлюби досить поширені в Україні й можуть слугувати обґрунтуванням перебування громадянина за межами основного ареалу існування етнокультурної групи. З найпоширеніших в Україні

меншин до переліку були включені представники тих груп, які представлені на території Волині. Хоча в дослідженні свідомо наголошувалося, що йдеться саме про громадян України, народжених у міжнаціональних шлюбах. Результати дослідження, на наш погляд, опосередковано можуть відображати і ставлення до відповідних етнокультурних спільностей, незалежно від громадянства.

Важливим питанням також був вибір ситуацій соціальної взаємодії. У багатьох культурах існує різко негативне ставлення до шлюбів із представниками інших етнокультурних груп. Тому ставлення до шлюбних стосунків із носіями інших культурних цінностей може бути важливим індикатором негативного сприйняття й суб'єктивної оцінки відмінностей культурних норм.

Інша важлива ситуація соціальної взаємодії – це відносини ієрархічного підпорядкування, оскільки ці відносини здебільшого потенційно конфліктні, а прагнення до переваги, на думку Альфреда Адлера, є домінантним мотивом у міжособистісній поведінці індивіда.

Ситуація бізнес-партнерства відображає вплив етнокультурної приналежності на оцінювання ділових якостей і ступінь довіри у високоризикованій спільній діяльності. Відмінності в діловій культурі є серйозною проблемою взаємодії представників різних культурних груп в умовах глобалізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вибірку дослідження склали 78 студентів педагогічного та медичного коледжів міста Луцька віком від 16 до 20 років. З них 48 студентів-педагогів і 30 студентів-медиків. Середній вік респондентів склав 17,7 року. У дослідженні взяли участь 32 юнаки та 46 дівчат. Абсолютну більшість студентів склали мешканці Волинської області. Невелику частину студентів (не більше 10 %) становили приїжджі з Рівненської області. Львівську і Хмельницьку область представляли окремі респонденти.

У процесі дослідження студенти спочатку отримували для ознайомлення друковану інструкцію такого змісту:

«Вам пропонується взяти участь у психологічному дослідженні. На картці подано інформацію про прізвище та ім'я, місце народження і про батьків шести громадян України.

Вам потрібно уявити три ситуації.

1. Ваша рідна сестра виходить заміж за одного з цих людей.

2. Хтось із цих людей може стати Вашим безпосереднім керівником, а Ви можете взяти участь у голосуванні щодо його призначення на посаду.

3. Ви вкладаєте гроші в спільний ризикований бізнес з кимось із цих людей, тому потрібно вибрати того, хто найбільше заслуговує на довіру.

Ваше ставлення слід виразити, розмістивши прізвища цих громадян за мірою бажаності (на першому місці найбажаніша людина, на другому – менш бажана, а в кінці – небажана людина).

Результати потрібно зафіксувати на окремому бланку, поставивши першу літеру прізвища людини на відповідне місце. Якщо однаково вставитеся до двох із цих людей і не можете надати перевагу жодному, можна поставити дві літери на одну позицію. Внизу вкажіть свою стать, вік (число повних років) і місце проживання батьків – місто, селище міського типу чи село».

Після цього студентам роздали картки зі списком осіб, ставлення до яких вони повинні були зафіксувати. Список містив інформацію про шістьох представників національних меншин в Україні (кримських татар, росіян, поляків, євреїв, німців і білорусів), наприклад:

Тімурханов Рінат Ісламович, м. Джанкой, АР Крим.

Батько: Тімурханов Іслам Карімович, із кримських татар, сповідує іслам.

Мати: Тімурханова Світлана Миколаївна, українка, православна.

Далі студентам роздали бланки з описом ситуацій і місцями для літер та анкетної інформації:

Процедура проведення інструктажу й заповнення бланків займала в середньому 20–25 хв.

На всіх етапах проведення дослідження наголошувалося на цілковитій анонімності конкретних оцінок, а також указувалося, що оприлюднення результатів здійснюватиметься узагальнено, щоб не допустити непрофесійного використання результатів дослідження.

З етичних міркувань і для оцінки мотивації учасників дослідження та щирості відповідей респондентів після проведення основного дослідження здійснено таку спеціальну процедуру. Експериментатор інформував учасників про можливість того, що прийнята в опитуванні необхідність примусової й однозначної диференціації осіб на основі лише національного походження може суперечити етичним переконанням респондента і поширеним у суспільстві стандартам

політкоректності щодо вираження свого ставлення до представників інших національностей. Тому студентам пропонувалося зафіксувати своє ставлення до процедури дослідження й оцінити свій емоційний стан за шестибальною системою від 0 до 5 балів. При цьому оцінка «0» означала: «Ніяких проблем при проведенні дослідження не виникло і проведення таких досліджень цілком виправдане», а оцінка «5» означала: «При проведенні дослідження відчувався сильний емоційний дискомфорт і в майбутньому я намагатимусь уникати такого типу опитувань».

Після цього експериментатор роздавав учасникам дослідження чисті картки і виходив, а заповнені картки з оцінними балами передавалися експериментатору через представника студентів. При цьому було спеціально обумовлено, якщо студент здає незаповнену картку, то це прирівнюється до оцінки 0 балів і свідчить, що ніякого емоційного напруження під час проведення дослідження у респондента не виникало.

Перед викладом результатів дослідження потрібно зауважити, що сфера міжнаціональних, міжконфесійних, міжрасових відносин завжди потребувала особливої делікатності й відповідальності дослідників у процесі обговорення та інтерпретації результатів. Як показує досвід, навіть об'єктивні, точно перевірені наукові дані можуть бути використані для маніпулювання суспільною свідомістю в ідеологічних, пропагандистських і політичних цілях. Вважаємо, що в повному обсязі результати дослідження повинні бути доступні лише фахівцям, які усвідомлюють зазначені ризики. У цій публікації подано огляд результатів, що стосуються установок української молоді щодо громадян України польського походження. В окремих випадках автор вважає, що допустимо провести порівняння зі ставленням респондентів до громадян із російськими національними коренями, оскільки російська етнічна меншість найбільша і на Волині, і в Україні загалом.

Під час проведення дослідження неявно припускалося, що основна частина респондентів належить до української за походженням етнокультурної групи населення Волинського регіону. За статистичними даними нині майже 97 % населення Волині становлять українці, 2,3 % – росіяни, 0,3 % – білоруси, інші меншини – менше 0,1 %. Можна обґрунтовано припускати, що у віковій групі, до якої належать респонденти, відсоток українців може бути ще вищим.

Після обробки результатів дослідження в зведену таблицю внесено результати процедури ранжування, де першому місцю (найбільш бажаний) присвоювався ранг 1, а останньому (найбільш небажаний) – ранг 6. Таким чином середнє значення показника ставлення – 3,5, нижчі від цього показника оцінки (1–3,5) можна розглядати як позитивне ставлення, а оцінки з діапазону (3,5–6) – як негативне. Потрібно зазначити, що процедура дослідження допускала розміщення двох осіб на одній позиції з відповідним присвоєнням середнього рангу. Проте із 78 респондентів цією можливістю скористалися лише два респонденти в чотирьох випадках.

Інтегральним показником ставлення до представників національної меншини у вибірці можна вважати середнє значення присвоєного рангу. Значення цього показника виявилось у межах від 2,5 (найбільш позитивне ставлення) до 4,6 (найменш позитивне ставлення).

Середній показник ставлення респондентів до громадянина з польським корінням у ситуаціях соціальної взаємодії виявився загалом позитивним і становить 2,9 для ситуації «шлюб сестри» та 2,8 для ситуацій «бажаний керівник» і «бажаний бізнес-партнер».

Щодо громадянина з російським корінням, то показник ставлення респондентів для ситуації «шлюб сестри» позитивний і становить 3,0. Проте значення показника для ситуацій «бажаний керівник» і «бажаний бізнес-партнер» демонструє схильність негативно оцінювати таку перспективу (3,8 і 4,1 бала відповідно).

Важливим показником ставлення до представників меншин є відносна оцінка на основі місця щодо інших за ступенем бажаності. Представник польської меншини в усіх трьох випадках виявився на другому місці, водночас представник із російськими коренями виявився на третьому місці в ситуації «шлюб сестри», на четвертому – в ситуації «бажаний керівник» і на п'ятому – в ситуації «бажаний бізнес-партнер».

При статистичній обробці було також визначено моду розподілу оцінок. Представника польської меншини в ситуації «шлюб сестри» найчастіше ставили на перше місце, у ситуації «бажаний керівник» і «бажаний бізнес-партнер» – на друге. Представника російської меншини найчастіше ставили на перше місце в ситуації «шлюб сестри», але в ситуації «бажаний керівник» і «бажаний бізнес-партнер» – на останнє (шосте) місце, вважаючи його найменш бажаним.

У цьому контексті значний інтерес викликає такий показник, як однорідність оцінок представників, що виражає відносну узгодже-

ність поглядів респондентів. Цей показник ми оцінювали на основі значення дисперсії оцінок. Значення дисперсії для усієї вибірки коливається в межах від 1,7 до 3,8. Для уявного представника польської меншини цей показник коливається від 3,0 для ситуації «шлюб сестри» до 2,2 у ситуації «бажаний керівник». Для оцінок носія російських етнокультурних цінностей цей показник міняється від 3,8 для ситуації «шлюб сестри» до 2,9 в ситуації «бажаний бізнес-партнер». Як бачимо, диференціація думок при оцінці представників російської меншини істотно вища, ніж при оцінці представників польської, що свідчить про значну поляризацію поглядів. Показник диференціації можна оцінити наочніше (хоча і менш точно), зіставивши кількість крайніх оцінок. Так, у представника російської меншини в ситуації «шлюб сестри» 27 перших місць і 15 останніх, 12 перших і 21 останнє в ситуації «бажаний керівник», вісім перших і 25 останніх у ситуації «бажаний бізнес-партнер». Для представника польської меншини розподіл мав такий характер: 21 перше місце і вісім останніх у ситуації «шлюб сестри», 14 перших і шість останніх у ситуації «бажаний керівник», 17 перших і чотири останні в ситуації «бажаний бізнес-партнер».

Для порівняння вказані вище показники відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Описова статистика результатів дослідження

Ситуації	Представник російської етнокультурної меншини			Представник польської етнокультурної меншини		
	Шлюб	Керівник	Бізнес	Шлюб	Керівник	Бізнес
Середнє	3,0	3,8	4,1	2,9	2,8	2,8
Мода	1	6	6	1	2	2
Дисперсія	3,8	3,3	2,9	3,0	2,2	2,1
Кількість перших місць	27	12	8	21	14	17
Кількість останніх місць	15	21	25	8	6	4

Для оцінки статистичної значущості між середніми значеннями відмінностей щодо представників застосовано t-критерій Стьюдента. Результати статистичної обробки показали, що відмінності для ситуації «шлюб сестри» виявились очікувано незначущими. Для ситуації «бажаний керівник» показник t-критерію Стьюдента дорівнював 3,7, а для ситуації «бажаний бізнес-партнер» – 5,7, у той час як мінімальна критична значущість показника ($p \leq 0,01$) становить 2,61. Таким чином ці два показники відображають закономірні відмінності в

установках респондентів. З іншого боку, дослідження підтвердило високу ситуативність національно-культурних стереотипів.

Важливою проблемою досліджень, які побудовано на самозвітах, є надійність результатів. Потреба забезпечити сувору анонімність оцінок респондентів майже унеможлиблює перевірку ретестової надійності (Test-Retest Reliability). Проведена оцінка надійності результатів методом розщеплення (Split-Half Reliability) дала показник кореляції $r = 0,853$, що дає підстави оцінювати надійність отриманих результатів досить високо.

Як було сказано вище, на надійність результатів могла вплинути ситуація внутрішнього конфлікту, викликана необхідністю ранжування особистостей лише на основі показника культурно-етнічної приналежності. Внаслідок проведення процедури самооцінювання емоційного стану за шестибальною шкалою, де оцінка 5 означала найвищий ступінь дискомфорту, виявилось, що п'ять респондентів оцінили ступінь дискомфорту в 1 бал, а сім респондентів – у 2 бали. Усі інші респонденти не відчули значущого емоційного дискомфорту під час дослідження, оцінивши його в 0 балів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як уже зазначалося, інтерпретація результатів таких досліджень потребує високої кваліфікації й делікатності, оскільки аматорське й необґрунтоване їх трактування може стати елементом ідеологічних та пропагандистських спекуляцій. Саме з цих міркувань ми свідомо обмежили публікацію отриманих результатів.

Хоча загалом стереотипи сприймання можуть давати залежно від ситуації і об'єктивні, і спотворені уявлення. Культурно-етнічні стереотипи рідко бувають справедливими через їх ситуативність і диференційованість. Наше дослідження загалом це підтвердило. Результати свідчать, що існують статистично значущі відмінності в стереотипному сприйманні представників російської і польської етнокультурних меншин у ситуаціях «бажаний керівник» і «бажаний бізнес-партнер», а в ситуації «шлюб сестри» таких відмінностей немає. Водночас можна констатувати і значну поляризацію соціальних атитюдів серед вибраної групи респондентів. Також впливає висновок, що соціально-вікова група, до якої належать респонденти, загалом не має достатнього імунітету до соціально-психологічних феноменів упередженого ставлення до представників інших груп, які в екстремальних випадках виступають ґрунтом ксенофобних поглядів та вчинків. Для

нашого регіону це може стати фактором, що обмежує ефективність транскордонного співробітництва й розвитку регіону.

Література

1. Brandt M. J. QTIPS: Questionable theoretical and interpretive practices in social psychology / M. J. Brandt, T. Proulx // Behavioral and Brain Sciences. – 2015. – 38. – P. 19–20.
2. Duckitt J. Personality, ideological attitudes, and group identity as predictors of political behavior in majority and minority ethnic groups / J. Duckitt, C. G. Sibley // Political Psychology. – 2016. – 37. – P. 109–124.
3. Duckitt J. A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice / J. Duckitt // Advances in Experimental Social Psychology. – 2001. – 33. – P. 41–113.
4. McGarty C. Stereotypes as explanations: the formation of meaningful beliefs about social groups / C. McGarty, V. Y. Yzerbyt, R. Spears. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2002.
5. Jussim L. Ideological bias in social psychological research / L. Jussim, J. T. Crawford, S. M. Anglin, S. T. Stevens // Social Psychology and Politics. – 2015. – 17. – P. 91.
6. Jussim L. The unbearable accuracy of stereotypes / L. Jussim, T. R. Cain, J. T. Crawford, K. Harber, F. Cohen // Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination / T. D. Nelson (ed.). – New York : Taylor & Francis Group, 2009. – P. 199–227.
7. Jussim L. Stereotype (In)Accuracy in Perceptions of Groups and Individuals / L. Jussim, T. R. Cain, J. T. Crawford, R. S. Rubinstein // Current Directions in Psychological Science. – 2015. – December. – 24. – P. 490–497.

УДК 159.923:377

А. В. Вознюк

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

**ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В ОСВІТНІХ ОКРУГАХ**

У статті відображено результати пошукового етапу дослідження, спрямованого на визначення ступеня розуміння керівниками особливостей управління педагогічними працівниками в межах освітніх округів. Описано розроблену анкету «Особливості управління педагогічними працівниками в освітніх округах»,